

Анита Пешић*

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

Јасмина Милошевић Столић**

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПРОЦЕС У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ КАО ФАКТОР ФОРМИРАЊА ВРЕДНОСНОГ СИСТЕМА БУДУЋИХ ОФИЦИРА***

Сажетак

Предмет рада је улога васпитно образовног процеса на Војној академији као једног од фактора формирања система вредности будућих официра из угла војне андрагогије и војне психологије. Циљ рада је да сагледавањем процеса васпитања и образовања кроз време развоја Војне академије као високо школске установе (175 година Војне академије) пратећи едукативне процесе, методе и захтеве али и захтеве војне организације и професије, утврдимо систем вредности кадета будућих официра. У емпиријском делу рада коришћен је психолошки инструмент – модификована скала за мерење вредности, која је примењивана у поновљеним истраживањима. Резултати приказаних истраживања указују да вредносни системи

* Имејл адреса: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** Имејл адреса: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** Рад је део научно-истраживачких пројеката који се спроводе на основу Плана научноистраживачке делатности у Министарству одбране и Војсци Србије за 2025. годину: „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије” (бр. ВА ДХ/1/24–26).

кадета кроз време нису нити су актуелно изоловани од осталих фактора од утицаја на њихово формирање, као што су друштвени контекст и примарне породице у којима живе и из којих су долазили кадети, као и вршњачке групе којима припадају, али и да васпитно образовни процес свакако доприноси његовом изграђивању у функцији војне професије.

Кључне речи: Војна академија, васпитање, образовање, вредности, вредносни систем.

УВОД

Војна академија је у протеклих 175 година свог постојања прошла кроз различите фазе развоја али увек са истим циљем оспособљавање официрског кадра за попуну војске у оквиру које је и формирана. Ратна збивања прекидала су рад Војне академије пружајући могућност да се провере способности школованих официра и да се стечена ратна искуства уврсте у нова знања и програме оспособљавања старешинског кадра у мирнодопском периоду. У складу са трансформацијама у друштву и војсци трансформисала се је и Војна академија како би била у могућности да испуни додељен јој задатак, васпитно образовни процес и морално изграђивање будућих старешина.

Војвода Живојин Мишић познатом крилатицом „да се карактер једног народа огледа у карактеру његове војске, а карактер војске најбоље се види у карактеру њеног официрског кора” (Мишић 1985) истакао је да се промене у друштву и систему друштвених вредности преламају и кроз војну организацију. Имајући у виду важност моралне изграђености будућих официра и сагледавајући деловање друштвених фактора изградње вредносног система кадета, Војна академија је успостављала васпитно образовни процес који за циљ има едукацију војних вештина и професионално васпитање за будући официрски позив. Вредносни систем полазника војних школа је од посебног значаја, са његовом проценом почиње се од првих психолошких селекција за пријем у војно школство и прати се његово изграђивање кроз образовно васпитне процесе. У овом раду представимо развој васпитно образовног рада у Војној академији и приказаћемо неколико емпиријских истраживања вредносног

система полазника војног школовања, али и припадника Министарства одбране и Војске Србије која су реализована кроз научноистраживачке пројекте (Војне академије и Института за стратегијска истраживања) у карактеристичним периодима друштвено политичких промена, реформе војне организације и одређења наше земље за заузимање става о војној неутралности.

ЗНАЧАЈ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Функционално и адекватно планирање, организовање и реализација ефективног васпитно образовног процеса, представља један од фундаменталних захтева, који се постављају пред савремено друштво. Перманентне промене које се дешавају у сваком сегменту функционисања захтевају од нас непрекидну контролу у смислу планирања, а пре свега управљања променама. Наведене промене захтевају реализовање снажних образовних интервенција у функцији реконструисања постојећих и формирања нових компетенција и вредности. Управо из наведених разлога веома је значајно унапређивати теорију и праксу даљег развијања андрагогије, као научне дисциплине која у средиште свог предмета проучавања поставља појмове васпитања и образовања. Наведени појмови чине фундаменталне снаге одржања цивилизације. Круцијални значај појмова, као што су васпитање, образовање и учење, изискује потребу за њиховим јаснијим одређењем.

Говорећи о феномену васпитања Медић истиче, да оно има своју „друштвену функцију, да чини специфичан међуљудски однос, који се свакако односи на индивидуални процес” (Medić 1993 према: Rejatović 2005, 26). Појам образовања истраживачи често одређују као „научно осмишљену активност усмерену на задовољавање разноликих образовних потреба” (Kulić i Despotović 2010, 13). Феномен образовања може се одредити и као „процес усвајања знања, изграђивање вјештина и навика; развоја способности, усвајања система вриједности и правила понашања” (Gvozdenović 2011, 83). Неки аутори истичу и чињеницу да „учење као феномен, може бити индивидуалан и колективан, може се дешавати намерно и организовано, када га можемо сматрати образовањем, али се може одвијати и спонтано, непланирано, стихијски” (Miljković 2019, 11). Савремена андрагошка парадигма упућује истраживаче на тражење јединства и непрекидног прожимања ових феномена.

Развој војног образовања и васпитања у Србији

Током 175 година свог постојања – од Кнежевине Србије (1850.) до Републике Србије (2025.), Војна академија се мењала и развијала у организационом и у програмском погледу у зависности од друштвених и политичких фактора. Њен развитак почиње од оснивања Артиљеријске школе 18. марта 1850. године у тадашњој Кнежевини Србије. Наведена образовна установа, била је заправо својеврсна „општа војна академија, на којој су се школовали официри свих родова и струка” (Ђukić 2015, 402). Затим је школовање официра настављено у Војној академији Краљевине Србије; Војним академијама у Краљевини СХС и Краљевини Југославије; пешадијском војном училишту, школи за активне пешадијске официре; војним академијама у Демократској Федеративној Југославији (ДФЈ) и Федеративној Народној Републици Југославији (ФНРЈ); Војној академији ЈНА и Војној академији КоВ и интендантске службе у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ), Војној академији Војске Југославије у Савезној Републици Југославији (СРЈ) и војним академијама у Државној заједници Србија и Црна Гора (СЦГ) и Републици Србији. Свака од наведених Војних академија је имала своју мисију да оспособљава официрски кадар ради попуне војски тих држава.

Током своје дуге историје Војна академија се трансформисала у складу са променама друштвеног уређења, при чему је имала значајну улогу у изградњи војске као једног од значајних стубова свих поменутих држава. Осим тога, она је прошла кроз различите фазе у организационом и програмском погледу. Војна академија је унапређивала своје планове и програме у складу са развојем војне мисли и техничко – технолошких достигнућа у свету и у нашој земљи. Она је непрекидно унапређивала своје програме образовања кроз актуелизацију садржаја својих предмета изучавања. Кроз историју свог деловања имала је прилику да у ратној пракси провери наставне принципе с којима су оспособљавани официри. Искуства и сазнања која су стицали у мирнодопским и ратним условима кроз руковођење својим јединицама, имплементирани су у програме оспособљавања официрског кадра, а нарочито међу стручна и специјалистичка знања која су подложна највећим и непрекидним променама.

Наставни планови и програми војних академија су детерминисани друштвеним уређењем, развијеношћу војске и њеним

опремањем савременим средствима, као и оспособљавањем у складу са савременим дидактичким захтевима у школовању официра и обуци војника и јединица у мирнодопским и ратним условима. Протекла ратна збивања на нашим просторима, а поготово у првом и другом светском рату, као врхунски евалуатор квалитета оспособљености официрског кадра, указују на то да је, историјски посматрано, Војна академија на највишем професионалном нивоу обављала своју мисију и задатке у оспособљавању официрског кадра. Њене организационе и функционалне промене одвијале су се у правцу веома наглих промена у концепцији савременог ратовања, непрекидном развоју наоружања а самим тим и у пројектовању наставних планова и програма Војне академије, укључујући и идеолошке претпоставке у појединим етапама њеног историјског постојања.

Традицију Артиљеријске школе данас негује Војна академија Универзитета одбране у Београду која оспособљава официрски кадар за потребе система одбране у складу са мисијама и задацима Војске Србије. Њено деловање је утемељено на богатим традицијама наше Војске и Војне академије у којима су оспособљаване бројне генерације официра. Као значајан сегмент високог образовања Републике Србије своју мисију и задатке обавља према Стандардима за акредитацију студијских програма и високошколских установа Републике Србије. Она непрекидно развија своје студијске програме у складу са савременим развојем војне мисли и војних доктрина, као и са савременим развојем војне технике. Школовање траје четири године, при чему је прве две године студија акценат стављен на општеобразовне и општевојне предмете којима се у значајној мери утиче на развијање вредности кадета у којима патриотске вредности имају примаран значај.

Специфичности васпитно-образовног процеса у војсци

Процес војног васпитања и образовања утемељен је у складу са кључним постулатима васпитања и образовања у друштву. Самим тим војно васпитање и образовање инкорпорирани су у токове образовног система у друштву. Ипак, с обзиром на специфичности војне организације треба нагласити чињеницу да, васпитање и образовање у војсци има и своје карактеристичне токове развоја. Посебност одвијања процеса војног васпитања и образовања, свакако се може објаснити описом дужности официрског кора,

који се пре свега односи на одбрану земље. Тако на пример, послови војног старешине могу се дефинисати кроз следеће активности: „1) организовање, опремање и обучавање војне силе; 2) планирање њених активности; и 3) усмеравање њених операција у борби и ван ње” (Huntington 2004, 14; Milošević Stolić i Alibabić 2014, 51). Осим наведеног, аксиом војне организације карактерише субординација односа који у значајној мери одређује начин функционисања ове јединствене организације. Васпитно-образовни процес у војној средини, детерминисан је и следећим димензијама војног позива: рад у отежаним природним условима, перманентна дежурства, укључујући рад у ноћним сатима, честа промена места пребивалишта и рада, у складу са потребама посла, која неретко доводе до одвојеног породичног живота; континуиране, перманентне и значајне промене у односу на потребе рада (Milošević Stolić 2013).

Сталне и непрекидне промене, у свету научног деловања, које се неминовно одражавају и на промене у свету рада, а које се одвијају на глобалном нивоу, као и специфичности система војног васпитања и образовања, у снажној мери отварају простор за нове образовне потребе официра, које изискују предузимање адекватних и правовремених андрагошких активности у циљу задовољавања потреба посла.

Принципи образовно-васпитног рада са одраслима

Васпитно-образовни процес чини специфичну и деликатну делатност која се остварује према прецизно утврђеним генералним начелима, који се у области дидактике одређују појмом дидактичких принципа. Примарни захтев принципа у дидактици је окренут ка реализацији постављених образовних циљева. Конкретно истраживање, које проучава могућности и начине конструкције вредносног система будућих официра Војне академије, као једног од круцијалних васпитно-образовних циљева, не може заобићи разматрање дефинисаних дидактичких принципа. Прецизна класификација, дидактичких принципа, никада није установљена. Током целокупног развоја васпитно-образовног процеса Војне академије, организатори овог сложеног процеса, увек су инсистирали на поштовању општих и посебних дидактичких принципа.

Општи принципи васпитно-образовног рада са одраслима су: „принцип [...] васпитне усмерености, принцип свесне активности

(динамичне наставне комуникације), принцип конкретности (очигледности), принцип систематичности, принцип одмерености, принцип трајности знања, вештина и навика, принцип јединства теорије и праксе и принцип корелације образовно-васпитног рада” (Samolovčev 1976, 212). Поред наведених општих принципа, може се говорити и о посебним андрагошким принципима васпитно-образовног рада, као што су: принцип интегралности, принцип континуитета и савремености и принцип разноврсности и динамичности. Принцип интегралности „изражава захтев целовитости (укупности) човекове личности и захтев јединствености људских знања” (230). Осим наведених принципа у специфичној војној средини указује се потреба издвајања „још два посебна принципа образовно-васпитног рада: принцип дидактичке објективизације борбених услова и принцип дидактичке евокације народноослободилачких ратова” (229).

Поштовање принципа дидактичке објективизације борбених услова обезбеђује се приближавањем васпитно-образовног процеса реалним ратним условима, а примена принципа дидактичке евокације народноослободилачких ратова, омогућава примену адекватних искустава из претходних оружаных сукоба. Принципи образовно-васпитног рада с одраслима представљају основне смернице и захтеве, основне регулативе и корелативе сложеног, али јединственог образовно-васпитног процеса. Како би васпитно-образовни процес, могао да нас доведе до утврђених циљева васпитања и образовања, у конкретном случају формирања вредности, неопходно је поштовати наведене дидактичке принципе, јер [су] „они основни механизми управљања процесом учења” (Олјаћа 2013, 149).

Васпитно-образовни циљеви и програми образовања у војној средини

Васпитно-образовни процес, усмерен ка формирању целовите личности, је веома комплексна и сложена делатност, јер планирању и програмирању образовања у војним школама претходи испитивање образовних потреба, као прве фазе тзв. образовног или андрагошког циклуса. У вези с тим, андрагошка литература обухвата различита одређења појма образовних потреба. Тако, на пример, Пејатовић је овај појам дефинисала као „однос (који се најчешће изражава разликом) између знања, умења и навика које човек (или друштвене

групе) поседује и оних знања, умења и навика, које су му потребне за успешно обављање разноврсних улога у бројним областима живота” (Pejatović 1994, 56). Дефинисање образовних потреба „неопходно је посматрати из перспективе циљева и пословне стратегије организације” (Milošević Stolić 2013, 76). Овај процес мора узети у обзир и промене које се перманентно дешавају у спољном свету и које неминовно доводе до формирања нових, будућих образовних потреба у оквиру организације.

У андрагогији постоји читав низ теорија образовних потреба. У својој студији „Концепција образовних потреба одраслих”, Савићевић је анализирао десет таквих теорија. Ради дефинисања предмета овог рада, најрелевантније су две теорије, а то су: теорија развојних задатака и погодног момента за учење Хевиџхарста (*Robert J. Havighurst*) и Ора (*Betty Orr*) и теорија очекивања – валенције Рубенсона (*Kjell Rubenson*). На основу резултата емпиријског истраживања, Хевиџхартс и Ор развили су теорију развојних задатака и погодног момента за учење. Према њиховом схватању, свако животно доба намеће одређене задатке који се називају развојним задацима. Постизање ових задатака детерминисано је, између осталог, вредносним очекивањима друштва и властитим вредностима. Сваки развојни задатак, с обзиром на године старости, тражи погодан моменат за учење када је оно најефикасније (Havighurst i Or 1956 према: Savićević 1989, 124–125). Теорија очекивања – валенције Рубенсона односи се на два појма, с једне стране мисли се на очекивање личног успеха у образовним активностима, а са друге стране на постизање и очекивање позитивних резултата у образовној активности.

Сходно томе, Рубенсон сматра да је “валенција неког образовног курса одређена искуственим потребама индивидуе, њеним очекивањима у вези са последицама партиципације и вредностима појединаца и референтних група” (Rubenson 1977 према: Savićević 1989, 130–131). Приликом испитивања релације између вредносних оријентација и образовних потреба, Савићевић је истакао да „нема ни једне андрагошке субдисциплине којој не би драгоцен била сазнања о вредносним оријентацијама и образовним потребама повезана са специфичним предметом изучавања сваке од њих” (Savićević 1991, 201–205). Када је реч о испитивању релације између образовних потреба и вредносних оријентација, Качавенда Радић у својој студији „Вредносне оријентације одраслих и образовања

– ка испитивању односа: вредносне оријентације одраслих – избор садржаја образовања” разматра вредности (вредносне оријентације) на релацији са одређеним питањима васпитања и образовања одраслих, при чему одговоре тражи у „друштвеним и релативно стабилним диспозицијама субјекта, с једне стране, и (вреднованих) својстава објекта, с друге” (Kačavenda Radić 1983, 17). Једна од обухватнијих студија у андрагогији под насловом *Вредносне оријентације и образовне потребе одраслих* обухвата теоријску и емпиријску анализу релације ова два појма (Pejatović 1994). Резултати истраживања су показали да „особе које припадају одређеним вредносним типовима испољавају различите образовне потребе с обзиром на различите аспекте њиховог испољавања на које је потребно обратити пажњу приликом планирања образовних потреба” (153).

Пројектовање васпитно-образовног процеса, као један од својих круцијалних задатака пред себе поставља захтев формулисања општих и посебних циљева васпитања и образовања. Након, јасно дефинисаних општих задатака, може се прећи у фазу моделирања наставних планова и програма, као и садржаја образовно-васпитног рада. Анализирајући васпитно-образовни процес у Војној академији, као фактор формирања вредносног система будућих официра, истичемо значај војног образовања и васпитања усмереног ка војно стручном оспособљавању за потребе одбране и војске Србије. У оквиру Војне академије, креирани су следећи студијски програми: Копнена војска, Војноелектронско инжењерство, Војномашинско инжењерство, Технолошко инжењерство материјала и заштите, Војносаобраћајно инжењерство, Војно ваздухопловство и Економија одбране (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.).

Студије Војне академије у сагласју са својом визијом негују интердисциплинарни и мултидисциплинарни приступ васпитно-образовном процесу. Убрзани развој научних сазнања, као и „имплементација научних достигнућа у пракси, воде до трансформација у физиономији система безбедности које захтевају нова знања и вештине неопходне за обављање позива унутар њега” (Milošević Stolić 2021, 83). Тако се у овој установи организују и реализују васпитно-образовни садржаји који обухватају конструисање компетенција из веома разноврсних научних поља. У циљу остваривања постављених циљева васпитања и образовања кадети Војне академије у оквиру студијских програма формирају знања из области војних, друштвено-хуманистичких, природно-математичких и техничко-технолошких наука (Marček 2003).

Студијски програми усмерени су ка оспособљавању кадета за „успешно командовање јединицама родова – служби и експлоатацију и одржавање средстава наоружања и војне опреме у оквиру мисија и задатака Војске Србије” (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.). Судијским програмима реализују се предмети који су значајни за формирање знања и вештина официра потребних за обављање почетних официрских дужности у роду/служби. Када је реч о заступљености наставних предмета за развој вредности кадета, може се констатовати да су у том правцу, између осталих, усмерени следећи предмети: Социологија, Војна психологија са андрагогијом, Политички систем, Војно право и међународно хуманитарно право, Основи менаџмента, Војна историја, Основи организације, Вештине комуницирања и Етика (Ministarstvo odbrane Republike Srbije n.d.).

ВОЈНА АКАДЕМИЈА И ВРЕДНОСНИ СИСТЕМ КАДЕТА ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ

Трансформације војне професије праћене су реформама војног школства. Са аспекта савремених услова ратовања и војне организације, а имајући у виду расподелу војне и економске моћи, једно од важних питања војног школства је шта су: капацитети успешности у војној организацији, који васпитно образовни поступци, психолошка и андрагошка знања доприносе формирању система вредности будућих официра.

Семјуел Хантингтон (*Samuel Huntington*) разумевање безбедносних изазова објашњава војничким умом који сагледава из три аспекта: способности, карактеристика и ставова (Huntington 2004). С обзиром на важност сва три аспекта тзв. војничког ума, доминантни циљ овог рада је да анализом процеса васпитања и образовања у Војној академији кроз време и реформе војног школства, утврдимо да ли и како су васпитни и образовни процеси имали и имају утицаја на формирање и мењање вредносних оријентација и вредносног система будућих официра. Јасноћи циља и закључака овог рада допринеће: дефинисање појма вредности и најзначајније теорије вредности, промене физиономије оружаних сукоба и потребе усклађивања са психолошким способностима будућих официра као и досадашња истраживања која су пратила реформу војне организације и војног школства.

Појам вредности и теорије вредности

Људске вредности су били предмет проучавања од давнина почев од Платонових настојања да се открије скуп вредности које одликују добре људе. Он је истакао значај вредности, као што су: храброст, правда, срећа и истинитост. Значај ових вредности је остао упркос различитим концептуализацијама и модификацијама проучавања вредности (Holland 2014, 2). Термин вредности има много различитих значења и тумачења. Јединствена и универзално прихваћена дефиниција вредности још увек не постоји. Различитост дефиниција вредности указује на комплексност теорија вредности које се и данас проучавају. Олпорт (*Gordon Allport*) дефинише вредности као “крајње циљеве људске мотивације који се могу директно приписати или произилазе из појединчевих основних потреба и инстинката, а обезбеђују појединцу доминантни животни циљ, интересну оријентацију или сврху која његов живот чини смисленим” (Allport 1960; Alargić 2012, 19). Рокич (*Milton Rokeach*) дефинише вредности као “основне концепције пожељног у сваком појединцу и друштву” који служе као “стандарди или критеријуми који усмеравају не само акцију, већ и расуђивање, избор, став, евалуацију, аргумент, опомену, рационализацију и приписивање узрочности” (Rokeach 1979, 2). Шварц (*Shalom Schwartz*) дефинише вредности као водећи принцип, у форми пожељних циљева, који се разликују по важности од појединца до појединца (Schwartz 1994).

Олпорт је бавећи се проучавањем личности, значајно допринео формирању Скале вредности. Он је веровао да су појединци јединствена бића и да се ова карактеристика не може занемарити приликом мерења вредности или тестирања личности (Allport 1955), ово његово уверење је утицало на конституисање скале вредности у сарадњи са Филипом Верноном (*Philip Vernon*) и Гарднером Линдзијем (*Lindzey Gardner*) (Allport-Vernon-Lindzey – AVL). Ова скала је имала за циљ да измери снагу шест основних типова вредности: теоријске, економске, естетске, друштвене, политичке и религиозне (Allport, Vernon and Lindzey 1960). Упркос значајног доприноса изучавању вредности, Рокич сматра да Олпортова концептуализација не успева да препозна вредности као унутрашње и спољашње мотиваторе, јер је исувише фокусирана на спољашњу мотивацију изазвану вредностима (Rokeach 1973, 7).

Један од најистакнутијих научника у области проучавања вредности Милтон Рокич дефинише вредност као “трајно прескриптивно или проскриптивно веровање да је одређени начин понашања или крајње стање постојања пожељнији од супротстављеног начина понашања или крајњег стања” (Rokeach 1973, 25). При томе, већина људи процењује сличне вредности, иако се различито распоређују њихове преференције. Полазећи с тог становишта, Рокич је предложио скуп вредности које могу бити подељене у две категорије: терминалне вредности које дефинишу циљеве којима човек тежи током свог живота, док инструменталне вредности дефинишу одређена понашања и ставове. На основу ових претпоставки развио је свој инструмент „Рокичева скала вредности” која садржи сет од 18 терминалних и 18 инструменталних вредности (Rokeach Value Scale – RVS). Испитаници имају задатак да организују листу вредности према параметру њиховог значаја, односно да поред сваке вредности упишу ранг који јој придају с обзиром на важност коју она има за њих (од „1” за најважнију до „18” за најмање важну) (28).

Салом Шварц је под утицајем Рокича и Олпорта дефинисао вредности као “пожељне транситуационе циљеве, различитог значаја, који служе као водећи принципи у животу особе или другог друштвеног ентитета” (Schwartz 1994, 21). Он наглашава значај вредности, с обзиром на то да “изражавају мотивационе циљеве и утичу на доношење одлука” (Holland 2014, 16). Сходно томе, Шварц (1992) идентификује десет мотивационих типова вредности које покрећу вредности из његове теорије вредности. Ових десет мотивационих типова се даље категоришу у три универзална људска захтева: 1) биолошке потребе појединаца; 2) друштвени захтеви за интеракцијом; и 3) друштвени захтев за опстанком групе. Према његовом мишљењу, “ова три универзална захтева когнитивно су повезана са вредностима” (Schwartz 1994, 22). Шварцово истраживање вредности (SVS), под утицајем RVS, ублажава недостатке система рангирања и уместо тога користи систем оцењивања како би боље изразио релативни и апсолутни значај вредности. Садржај скале одговара Шварцовом концепту хијерархијске и кружне конфигурације вредности. Учесници оцењују 58 вредности на скали од „-1” до „7”, при чему „-1” означава супротстављање наведеној вредности, а „7” висок ниво важности наведене вредности, које се затим организују у скупове вредности, односно димензије вишег реда. У овом случају

димензије вишег реда представљају десет индивидуалних скала вредности које су дефинисане као: 1) конформизам; 2) традиција; 3) добротинство; 4) универзализам; 5) самоусмеравање; 6) стимулација; 7) хедонизам; 8) постигнуће; 9) моћ и 10) сигурност (Schwartz 1992). Оно по чему се Шварцова концептуализација вредности разликује од Олпорта јесте у томе што његов концепт подразумева кружни однос међу вредностима и “да су обично у сукобу или комплементарне једна другој” (Holland 2014, 17). Када је реч о Рокичевој теорији вредности, упркос чињеници да су и код њега вредности увек присутне у сукобу једна с другом, Шварц се залаже за циркумфлексну концептуализацију за разлику од Рокичевог линеарног рангирања које не показује како се неке вредности међусобно допуњују (Schwartz 1994, 24–25).

Код домаћих аутора вредности се најопштије схватају као „релативно стабилне, опште психичке диспозиције настале комбинованим дејством когнитивно-емоционалног развоја, индивидуалних црта личности и интеракције са социјалним окружењем, а које усмеравају наше понашање ка циљевима који нам се чине пожељним и којима тежимо” (Alargić 2012, 20). Рот сматра да вредности „увек укључују диспозиције за одређено понашање и циљеве на чије остварење је понашање усмерено” (Rot 1994, 301). Заједно са Хавелком, Рот вредности схвата као „трајан, изразито позитиван однос особе према одређеним објектима које оцењујемо као важне и за чије остварење постоји изражено лично ангажовање” (Rot i Havelka 1973, 9). Социјални психолог Кузмановић одређује вредности као „схватања (систем уверења) о лично или друштвено пожељним општим начинима понашања, врстама активности и релативно трајним стањима у природи, друштву и појединцу” (Kuzmanović 1995, 19). Када је реч о појмовима „вредности” и „вредносне оријентације” тешко се одређује јасна дистинкција између ових појмова, с обзиром на то да се узевши уопште појам „вредносне оријентације” ређе користи него појам „вредности”, па постоји и мање одређење тог појма” (Rot i Havelka 1973, 9). Кузмановић указује на сродност појмова „вредности” и „вредносне оријентације”, при чему евентуалну разлику види у томе да „вредности означавају више артикулисану, одређенију концепцију о пожељном, док вредносне оријентације представљају шири, мање артикулисан систем уверења” (Kuzmanović 1995). Међу најсвеобухватније дефиниције вредности спада одређење Пантића

према коме оне чине „релативно стабилне, опште и хијерархијски организоване карактеристике појединаца (диспозиције) и група (елементи друштвене свести), формиране међусобним деловањем историјских, актуелно-социјалних и индивидуалних чинилаца који због тако приписане пожељности усмеравају понашање својих носилаца ка одређеним циљевима” (Pantić 1990).

Промене физиономије оружаних сукоба и потребне психолошке способности будућих официра

До промена у схватању концепта безбедности довели су „нови безбедносни изазови који су обликовали свет након хладног рата и идентификовани нове ризике и претње” (Ivaniš i Rokvić 2009, 259). „Масовна примена савремене информационе технологије и феномен обиља информација, довели су до интензивирања надметања са информацијама, због чега је порастао број и врста безбедносних изазова у савременом окружењу који се заснивају на сукобима и утицајима путем информација” (Miljković i Pešić 2019, 1080). Како би се на адекватан начин одговорило безбедносним и војно образовним захтевима, „уз постојање одговарајуће законске регулативе, економских могућности земље, воље и спремности политичких субјеката” (Ivaniš i Rokvić 2009, 267), неопходно је усклађивање професионалних селекција и програма образовања. „Професор Костић, не случајно, публикацију започиње поглављем о моделима и стратегијама развоја психолошке службе у војсци, указујући на важност снажне војно-психолошке службе за селекцију и рад са војничким колективом” (Pešić 2020, 284). Селекција за потребе војног школства подразумева и утврђивање система вредности кандидата за војно школство посебно имајући у виду да се вредносни систем сваког појединца формира кроз време под утицајем различитих друштвених фактора. Током времена и под утицајем васпитно-образовног процеса у војном школству очекује се да се вредносне оријентације и вредносни систем кадета усклади са захтевима војне професије.

Професор Кокер (*Christopher Coker*) разматрајући о развоју ратовања, подсећа да су прве анализе Пентагона на тему развоја вештачке интелигенције (2019. године) указале да би напредак на пољу нових технологија довео не само до промене у карактеру рата већ и до потпуне промене природе рата, односно да ће циљ развоја ратовања

у смањењу физичког напрезања војника, а да се акценат пренеси на когнитивне способности и њихову доминацију у односу на физичке карактеристике (Coker 2021). Будућност ратовања на самом бојном пољу биће усмеравана и ограничена могућностима комуникација, као и спорним и обмањујућим информацијама (Pettyjohn 2021). Главни фактори промена у друштву у наредних 20 година по мишљењу футуролога Хамонда (*Ray Hammond*) идентификују се у климатским променама, другој фази глобализације усмереној на технолошке иновације и њихову имплементацију у свакодневни живот, револуцију у медицини, убрзаном експоненцијалном технолошком развоју, што ће вероватно довести до губитка друштвених улога великог броја људи на планети па самим тим и до друштвених немира и оспоравања технолошког развоја и иновација (Hammond 2021). „Важно је нагласити да циљеви савремених ратова нису приоритетно усмерени на физичко уништење одбрамбених и безбедносних потенцијала противника, већ они обухватају сламање његове воље за борбом и пре рата, односно потчињавања воље целокупног друштва противничке државе својим интересима и циљевима” (Ђорђевић и Милковић 2025, 168). Овакве претпоставке о будућности развоја друштва и ратовања указују на потребе да васпитно-образовни процес у Војној академији треба да формира вредносни систем будућих официра у којем су високо рангиране вредности као што су: психофизичке способности, свестраност, широка општа знања, критичко мишљење, виши ниво апстрактног размишљања. Формирање вредносног система будућег официра указује да васпитно-образовни процеси Војне академије требају да изграђују традиционалне вредности (дефинисане Доктрином Војске Србије и Кодексом части припадника ВС) али и да у складу са карактеристикама будућих ратова изграђују вредности систем усклађен са мисијама војске и захтеваним способностима официра. Систем вредности конципиран на темељима традиционалних вредности и вредностима захтева војне професије будућности омогућава реализацију официрских дужности и опстанак војне професије.

Разматрање о вредностима кадета будућих официра, потребно је сагледати заједно са друштвеним промена које су резултат процеса глобализације, захтева наше земље за чланством у међународним организацијама, подужене друштвене транзиције која мења разумевање и стварање нове друштвене парадигме, али

и кроз различите кризе и реформе (војне, политичке, економске, привредне, образовне, вредносне), а са тенденцијама даљих промена физиономије будућих ратова и пратећих едукативних промена и потребних способности официра.

„Теоријски приступ вођења модерних оружаних сукоба, објашњава његову најважнију карактеристику названу концептуални прелаз са ‘традиционалног’ на ‘нову генерацију сукоба’.” Концептуални прелаз са традиционалног оружаног сукоба на нову генерацију савремених оружаних сукоба подразумева прелаз са вођења традиционалне оружане борбе, с циљем директног сукобљавања са противником на директни утицај на противника. У традиционалном оружаном сукобу циљ је директни сукоб са противничком оружаном снагом, у савременим оружаним сукобима циљ је унутрашња разградња система противника која ће довести до његовог пропадања. Традиционални оружани сукоб уз помоћ и допринос техничко-технолошког развоја постаје савремени сукоб – сукоб са културом. Информационо и психолошко ратовање и сукоб перцепције променио је димензију традиционалног оружаног сукоба на бојишту на бесконтактни савремени оружани сукоб, из сегментног сукоба до тоталног рата, из оружаног сукоба у физичком окружењу до сукоба у људској свести, из димензије симетричног сукоба у димензију асиметричног сукоба – истовременом и усклађеном применом политичких, економских, информационих, технолошких и еколошких кампања, као и од традиционалног оружаног сукоба у одређеном временском периоду до стања перманентног сукоба као природног стања у животу сваке нације (Miljković 2020; Milenković i dr. 2025, 205–206).

Данас када се сматра да је постмодерно друштво угрожено недостатком чврсте и заједничке вредносне основе, важно истраживачко питање је праћење утицаја социјалних промена на систем индивидуалних вредности и систем вредности великих група с обзиром на чињеницу да људи нису само пасивни примаоци социјалних утицаја. Мотивација за истраживање вредносног система огледа се и у његовој релативној стабилности, која утиче на његову трајност и могућност да се предвиђају будућа понашања људи и друштвених кретања много успешније него на основу неких личних диспозиција. У војној организацији, истраживачки проблем систем вредности припадника Министарства одбране и Војске Србије сагледаван је кроз: структуру система вредности и његову

постојаност или променљивост као и чиниоце који детерминишу преференцију појединих вредности (Pajević, Lovre, i Kostić 1988; Pajević i Kasagić 2001; Pajević, Marček, i Danić 2004; Marček i Alargić 2007), али и повезаност структуре личности и вредносног система (Basara i dr. 2008; Alargić 2012). Резултати ових истраживања су емпиријска основа за нова истраживања о вредносном систему припадника Војске, смернице су ствараоцима васпитно образовних процеса у војном школству и оријентир војним психолозима и старешинама у војном стручном усавршавању официра за обављање професионалних задатака.

Праћење промена у вредносном систему оправдано је променама војне организације, конкретније „за почетак хладног рата карактеристично је: масовна војска, стална спремност и борбена готовост, инвазија, обезбеђивања сигурности, интеграције, подршка, ратничка улога војне организације, забрањен приговор савести и институционална идентификација војника; крај хладног рата имао је обележја: могућност избијања нуклеарног рата, застрашивање противника, велике професионалне војске, сукоб култура, делимична интеграција, војни прорачуни, војник као стручњак и управљач, делимично прихваћен приговор савести и професионална идентификација војника; у постхладноратовском периоду настају нове околности које одликује: невојно угрожавање, флексибилни одговори, мање професионалне војске и мала резерва, економско јачање, војска искључена из политике, смањивање војних формација, нови задаци војне организације, војник у улози стручњака и научника, пораст значаја цивилне службе и цивилних идентификација војника” (Filjak i dr. 2005 према: Alargić 2012, 10–11).

Истраживања вредности током реформи војне организације и војног школства

У основи рада су анализе васпитно образовних процеса у Војној академији кроз периоде развоја које се операционализују утврђивањем вредносних оријентација и вредносног система кадета пратећи емпиријска истраживања реализована кроз време (Pajević 1988; Damjanović i dr. 2005; Marček i Alargić 2008; Alargić 2012; Milošević Stolić 2024). У истраживању вредности на узорку питомаца Војне академије КоВ крајем осамдесетих година установљено је да су биле најизраженије вредносне оријентације: колективизам (као

тежња за заједничким животом и нормама понашања), толерантност (као модел понашања који карактерише сваку зrelu личност), вођство (као тежња утицаја, управљања и координације групом), оријентација на промене (као спремност на прихватање друштвених промена и мењање животних навика), „имплицитна педагогија” (која подразумева позитиван однос према васпитању и веровање у позитиван исход развоја личности), самодетерминација, друштвено ангажовање, материјална оријентација и жеља за постигнућем (Pajević i dr. 1988),

Наредно истраживање вредносног система студената Војне академије, које је реализовано у специфичним друштвеним околностима након бомбардовања СР Југославије од стране Североатлантског савеза, указује на доминацију вредности: „слобода, породична сигурност, независност, част, опстанак нације, срећа, памет, понос, патриотизам и самопоштовање, значајно се прихватају и остале вредности, као што су: правда, безбедност земље, храброст, лични мир и успех у животу” (Pajević i dr. 2004, 126–127). У накнадном емпиријском испитивању резултати показују да студенти највећи значај придају вредностима: „слобода, част, породична сигурност, памет, опстанак нације, правда, безбедност земље, понос, народ, срећа, патриотизам, мушкост, храброст, држава и одговорност док најнижи ранг на скали вредности преференције заузима помирљивост” (Marček i Alargić 2007, 94–95).

Добијени резултати у истраживању вредности током реформе војног система (Basara i dr. 2008; Alargić 2012) показују да припадници Војске високо рангирају вредности: породица, срећа, правда, самопонос, част и економски напредак државе. Најниже су рангиране вредности: вера у Бога, послушност, демократски друштвени поредак, уметничко стваралаштво и узбудљив живот. Ниже прихватања вере у Бога као вредности, Аларгић објашњава атеистичким временом и изградњи тзв. моралног лика припадника ЈНА, са наглашеним напуштањем традиционалних хришћанских вредности. Истовремено нагласак је био на промовисању вредности: хуманизма, солидарности, модернизације и интернационализације. Аларгић указује на оно што је необично у истраживању, а то је низак ранг вредности – слобода избора, демократија, солидарност, човекољубивост, храброст, патриотизам, вредности које су у прошлости високо рангиране. Овај резултат није у складу са очекивањима да ће нове демократске вредности бити високо прихваћене иако је приметно одступање од

традиционалног система вредности или трансформисања значења традиционалних вредности. Уочава се све већа оријентација на лични успех, породичну сигурност, шире схватање патриотизма и војних професионалних вредности (Alargić 2012).

Компаративном анализом испитиване су евентуалне промене вредносног система код припадника војне организације у периоду осам година најинтензивнијих реформи војне организације (Alargić 2012). Резултати показују да се међу првих десет ранжираних вредности, у оба истраживања, налази чак шест истоветних вредности: 1) породица; 2) правда; 3) част; 4) безбедност земље; 5) самопоштовање; и 6) срећа; што показује постојаност социјалних вредносних оријентација (Marček i Alargić 2008). Такође, компаративна анализа указује (Basara i dr. 2008) у односу на ранији период (Marček i Alargić 2007), да постоји повећање ранга вредновања скоро свих вредности: части, самопоштовања, безбедности земље, независности, традиције, храбрости, успеха у животу, удобног живота, човекољубља, мира у свету, патриотизма, послушности и вере у Бога. Смањење у процени значаја дошло је у случају вредности слободе где се јавља пад са другог на двадесети ранг. Ауторка указује на занимљивост да је патриотизам 2001. године (Рајевић 2004), био међу десет вредности које су биле високо ранжиране у испитиваном узорку, док је 2006. заузимао двадесети ранг, а у истраживању 2008. добио је више значаја и шеснаесто место по рангу. Аларгић закључује на основу резултата емпиријског истраживања да су током процеса реформе и трансформације војне организације неке вредности остале стабилне (хуманизам и патриотизам), док су се друге промениле у погледу преференције и значења (хедонизам, религиозност и традиционализам), али су се појавиле као значајне и неке нове вредности (успех, образовање, породична сигурност). Резултати усмеравају на размишљање о утицају одређених друштвено-историјским околностима у преферирању одређених вредности а у складу са водећом идеологијом што доводи до закључка да се вредности мењају без обзира што се сматрају релативно стабилним. Овај податак говори у прилог неопходности развијања образовно васпитних програма едукације омладине по питањима о националном идентитету и вредносном систему у складу са законима и доминантној верској припадности у нашој земљи.

У емпиријском истраживању „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије” (Starčević 2024) на узорку

169 кадета, примењена је скала за мерење вредности – СВ-2024. Скала се састоји од 42 поља са одговорима на петостепеној скали Ликертовог типа, поузданости мерења Кронбаховим алфа коефицијентом износи 0,912. Посебна вредност примењеног психолошког инструмента је скала вредности, која је у модификованим варијантама задавана кроз време на узорцима кадета и припадника Министарстава одбране и Војске Србије. Коришћење истог или модификованог психолошког инструмента високе поузданости, дозвољава могућност истраживачима да прате промене у рангирању вредности код кадета и разумеју га у складу са образовним процесом и осталим факторима његовог формирања, прате рангирање вредности припадника као показатељ усклађивања система вредности са захтевима војне професије. „Резултати емпиријског истраживања вредносног система кадета Војне академије на нивоу дескриптивне анализе показали су да постоје три нивоа степена прихваћености вредности: први (највиши) ниво (15 поља), прихваћеност вредности изражена средњим вредностима од 4,50 и више; други (средњи) ниво (19 поља), вредностима од 4,00 до 4,49 и трећи (најнижи) ниво (осам поља), вредностима од 2,90 до 3,99. При томе, највиши степен прихваћености имају следеће вредности: породица, част, опстанак нације, правда, безбедност земље, памет, храброст, независност земље, одговорност, понос, задовољство, патриотизам, самопоштовање, народ и Вера у Бога” (Milošević Stolić 2025).

Војни систем, није изолована и независна организација која функционише изван контекста општих друштвених промена које се одвијају последњих деценија у нашој земљи. Гломазна по структури и традиционална по свом карактеру споро се мења и прилагођава захтевима друштва и савременог историјског тренутка. Међутим, војни систем може се брже и ефикасније реформисати него друге друштвене организације, због своје хијерархијске структуре и начина деловања, најчешће у складу са променама физиономије савременог оружаног ратовања или под утицајем спољашњих друштвено-историјских и актуелно-социјалних околности (Alargić 2012). Реформа Војске Србије, усмерена на редеофинисање њене улоге, смањење њене величине, преструктурирање, професионализацију и опремање савременим средствима, као и тежње прикључењу евроатлантским интеграцијама, резултирала је чланством у Програму НАТО „Партнерство за мир”, што несумњиво има значајног утицаја на вредносне оријентације запослених у војном систему. Осим тога,

велики утицај а вероватно и примаран, имају транзициони процеси у свим сегментима друштвеног живота (политичком, економском, културном) (Alargić 2013). Промена структуре војне организације, мисија војске, чланства у војним савезима сви су захтеви који пред војну науку и војно образовање поставља задатке усклађивања васпитно-образовних и едукативних програма у циљу очувања војне организације и војне професије. Праћење формирања вредносних оријентација и система вредности кадета Војне академије будућих официра Војске Србије тако постаје стални задатак с обзиром да су промене у развоју ратовања и војног школства у свету далеко брже него што су биле у ранијим периодима а условљене све бржим техничко-технолошким напретком који мења карактер будућих ратова и потребних способности, знања и вештина будућих официра.

ЗАКЉУЧАК

Адекватна и функционална реализација васпитно образовног процеса на Војној академији остварује се само поштујући раније наведене и прецизно дефинисане фазе андрагошког циклуса. Образовне потребе се операционализују путем наставних планова и програма образовања и васпитања кадета Војне академије, кроз стицање опште образовних, опште војних и војно стручних знања. Осим стицања наведених врста знања и вештина, кадети изграђују вредносни систем у чијем су средишту личне и патриотске, које се могу дефинисати као војне вредности.

Анализирајући системе вредности кадета кроз време увиђа се да највише рангове имају вредности: слобода, независност, патриотизам, понос, народ, част, правда, знање, традиција, држава, опстанак нације, храброст, али и самопоштовање, лични мир, удобан живот, равноправност, породица, одговорност, ред и дисциплина. Овакав низ вредности недвосмислено указује на факторе формирања вредносног система младих људи, као и да су од посебне важности васпитно образовни процеси будућег образовања нових генерација најмлађих официра. Сагледавајући промену карактера савременог ратовања намећу се генерални задаци друштва а то су: оснаживање образовно-васпитних процеса као фактора социјализације и едукације деце и омладине по знањима важним за очување националног идентитета, организовања едукативних програма и обука запослених и становника по питањима карактеристика савремених оружаних сукоба и одбране.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Alargić, Dragana. 2012. „Karakteristike pojedinca kao činioci vrednosti pripadnika Vojske Srbije.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Allport, Gordon. 1955. *Becoming: Basic considerations for a psychology of personality*. New York: Yale University Press.
- Allport, Gordon, Philip Vernon, and Lindzey Gardner. 1960. *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Basara, Mihailo, i Dragana Alargić. 2008. *Vrednosni sistem Vojske Srbije – preporuka ili prepreka za bezbednosne integracije*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Coker, Christopher. 2021. How to think about the future of warfare, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter.” Copenhagen, NATO Defence College, and Royal Danish Defence College.
- Damjanović, Predrag, Desimir Pajević, Jan Marček, Nada Danić, i Marjanović Vesna [Damjanović i dr.]. 2005. *Aktivnost studenata u vaspitno-obrazovnom procesu*. Beograd: Vojna akademija.
- Dorđević, Marko, i Milan Miljković. 2025. „Povezanost hibridnog ratovanja i savremenog terorizma.” *Politika nacionalne bezbednosti* 28 (1): 167–190. DOI: 10.5937/pnb28-57340.
- Đukić, Slobodan. 2015. „Doprinos Vojne akademije razvoju vojne teorije u Srbiji u drugoj polovini 19. i prvoj deceniji 20. veka.” *Vojno delo* 67 (5): 401–425. DOI: 10.5937/vojdela1505401D.
- Gvozdenović, Slavka. 2011. „Obrazovanje i drugi srodni pojmovi.” *Sociološka luča* 5 (2): 82–93.
- Hammond, Ray. 2021. The impact of new technologies on the future of warfare and the development of civilization, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter.” Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Huntington, Samuel Phillips. 2004. *Vojnik i država, teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Prometej.
- Holland, Shelly. 2014. *The forces of value: structure and content of self-reported values by civilian and military science students*. Richmond: University of Richmond.

- Ivaniš, Željko, i Vanja Rokvić. 2009. „Novi bezbednosni izazovi kao determinante profila vojnih profesionalaca.” U *Vojna profesija – stanje i perspektive*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Kačavenda Radić, Nada. 1983. *Vrednosne orijentacije odraslih i obrazovanja – ka ispitivanju odnosa: vrednosne orijentacije odraslih – izbor sadržaja obrazovanja*. Beograd: Prosvetni pregled.
- Kulić, Radivoje, i Miomir Despotović. 2010. *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
- Kjell, Rubenson. 1977. *Participation in Recurrent Education: A Research Review*. Paris: CERI/OECD.
- Kuzmanović, Bora. 1995. *Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Marček, Jan. 2003. *Profil oficira i interpersonalni odnosi*. Beograd: Generalštab Vojske Srbije i Crne Gore, Uprava za školstvo i obuku, Vojna akademija.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2007. „Vrednosne orijentacije pripadnika vojske Srbije.” *Novi Glasnik* 4: 89–96.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2008. „Preferencija vrednosti profesionalnih i neprofesionalnih pripadnika Vojske Srbije.” *Vojno delo* 1: 24–139.
- Medić, Snežana. 1993. *Obrazovanje i socijalizacija odraslih*. Beograd: IPA.
- Milenković, Miloš, Dejan Vuletić, Anita Pešić, Dragan Bojanić, i Andjelija Đukić [Milenković i dr.]. 2025. *Fizionomija savremenih oružanih sukoba*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2013. „Razvijanje menadžerskih kompetencija u sistemu vojnog obrazovanja.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Milošević Stolić, Jasmina, i Šefika Alibabić. 2014. „Obrazovna podrška menadžerskim aktivnostima vojnih starešina.” *Andragoške studije* 1: 49–46. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2021. „Mogućnost razvijanja liderskih kompetencija kroz sistem vojnog obrazovanja – otvorenost sistema.” *Bezbednost* 63 (1): 82–97. DOI: 10.5937/bezbednost2101082M.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2024. „Razvijanje vrednosti kadeta u obrazovno-vasпитnom procesu Vojne akademije.” *Vojno delo* 76 (4): 5–18.
- Miljković, Jovan. 2019. *Sistem obrazovanja odraslih: pogled iz Konteksta*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Miljković, Milan. 2020. *Informacione operacije i savremene obaveštajne službe*. Beograd: MC „Odbrana”.

- Miljković, Milan, i Anita Pešić. 2019. "Informational and psychological aspects of security threats in the contemporary environment." *TEME* 43 (4): 1079–1094. DOI: 10.22190/TEME191015064P.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije. n.d. „Vojne škole.” *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*. Poslednji pristup 3, februar 2025. <https://www.mod.gov.rs/multimedia/Brosura%20Vojne%20skole.pdf>.
- Mišić, Živojin. 1985. *Moje uspomene*. Beograd: BIGZ.
- Oljača, Milka. 2013. *Andragoška didaktika*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Pajević, Desimir, Marta Lovre, i Petar Kostić. 1988. *Vrednosne orijentacije i životni stilovi pitomaca vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija KoV.
- Pajević, Desimir, i Ljubivoje Kasagić. 2001. *Psihologija*. Beograd: Studio MC.
- Pajević, Desimir, Jan Marček, i Nada Danić. 2004. „Profesionalne vrednosti studenata Vojne akademije.” *Vojno delo* 3: 115–132.
- Pantić, Dragoljub. 1990. *Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Pejatović, Aleksandra. 1994. *Vrednosne orijentacije i obrazovne potrebe odraslih*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Pejatović, Aleksandra. 2005. *Obrazovanje i kvalitet života*. Beograd: IPA.
- Pettyjohn, Stacie. 2021. The impact of the revolution in military affairs on the future of warfare, 50th Conference of Commandants, "Professional Military Education (PME) and the future war fighter, Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Pešić, Anita. 2020. „O liku i delu i naučnoistraživačkom radu u oblasti vojne psihologije pukovnika i prof. dr Petra Kostića.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta* 50 (1): 273–294. Priština: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, Milton. 1979. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rot, Nikola. 1994. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, Nikola, i Havelka Nenad. 1973. *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Beograd: Institut za psihologiju i Institut društvenih nauka.

- Savićević, Dušan. 1989. *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Savićević, Dušan. 1991. *Savremena shvatanja andragogije*. Beograd: IPA.
- Samolovčev, Borivoj. 1976. *Teorijske osnove vojnog vaspitanja i obrazovanja*. Beograd: VIZ.
- Schwartz, Shalom H. 1992. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries." *Advances in experimental social psychology* 25 (1): 1–65.
- Schwartz, Shalom H. 1994. *Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values*. CA: Sage Publications, Inc.
- Starčević, Srdjan. 2024. *Vrednosne orijentacije i odnos prema tradiciji kadeta Vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija.
- Univerzitet odbrane Vojna akademija. n.d. „Osnovne akademske studije.” *Univerzitet odbrane Vojna akademija*. Poslednji pristup 3, februar 2025. <https://www.va.mod.gov.rs/cir/23/osnovne-akademske-studije-23>.

Anita Pešić*

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

Jasmina Milošević Stolić**

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

EDUCATIONAL PROCESS IN THE MILITARY ACADEMY AS A FACTOR IN FORMING THE VALUE SYSTEM OF FUTURE OFFICERS***

Resume

The results obtained in the research on values among cadets of the Military Academy and members of the Ministry of Defense show that the value system is formed by the action of a large number of factors, starting from the primary family, place of origin, schools completed, peer groups and that it is not isolated from the action of the socio-political context in the country, the reform of the military system and education. In the late eighties, the most pronounced value orientations were: collectivism, leadership, orientation to change, “implicit pedagogy”, self-determination, social engagement, material orientation, and desire for achievement (Pajević et al. 1988). After the NATO aggression, the values that dominate are: freedom, family security, independence, honor, survival of the nation, happiness, intelligence, pride, patriotism, and self-esteem (Pajević et al. 2004). During the reform of the military system, the following values were given the most significant importance: freedom, honor, family security, intelligence, survival of the nation, justice, security of the country, pride, people, happiness, patriotism, masculinity, courage, state and responsibility, while the lowest rank on the scale of preference values was occupied by conciliation (Marček 2007), at the

* E-mail address: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** E-mail address: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** The work is part of scientific research projects implemented based on the Scientific Research Activity Plan of the Ministry of Defense and the Serbian Armed Forces for 2025: “Value orientations and attitude towards the tradition of Military Academy cadets” (No. BA/ДХ/1/24–26).

same time values such as: family, justice, honor, self-respect, happiness and economic progress of the state were accepted the least, and the values that describe conformist and adventurous value orientation were the least accepted. At the bottom of the scale of ranks are values such as faith in God, obedience, democratic social order, artistic creativity, and exciting life (Basara et al. 2008). Alargić explains the ranking of values by the time the respondents grew up and were raised and educated. The low level of values of freedom of choice, democracy, and solidarity is explained by value disorientation due to earlier upbringing and education, wars in the former SFRY, globalization, and unclear and slow reforms. The explanation that respondents, on the one hand, reject traditional values, while not showing complete trust in new democratic values, leaves room for educational action. Research on values after the countries stance on military neutrality shows that the following values have the highest degree of acceptance: family, honor, survival of the nation, justice, security of the country, intelligence, courage, independence of the country, responsibility, pride, satisfaction, patriotism, self-respect, people and Faith in God (Milošević Stolić 2025). Based on the results of empirical research in different characteristic periods for the military organization, it can be concluded that professional military values remained stable. In contrast, universal values changed in preference and meaning, and some new values appeared as significant (success, education, family security). The results indicate that people, depending on the socio-historical contexts, prefer values that align with socially or professionally propagated values. This suggests that values can change even though they are relatively stable or fundamental beliefs, attitudes, and commitments. Such conclusions provide space for the creation of teaching and educational modules and the modification of general and professional subjects at the Military Academy and all levels of career development in the direction of developing the characteristics of modern wars and the future of military education, i.e., by the requirements of the military profession.

Keywords: Military Academy, upbringing, education, values, value system.

* Овај рад је примљен 23. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. маја 2025. године.